

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

**A sportturizmus elméleti kérdései.
A Szigetköz és az
Írottkő Natúrpark sportturizmusa**

PhD értekezés tézisei

Bokor Judit

Pécs, 2007

A doktori program címe: *Földtudományok Doktori Program*

Vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF D.Sc.
rector emeritus, egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi Intézet

A doktori témacsoport címe: *Turizmusföldrajz*

Vezetője: Dr. habil. AUBERT ANTAL C.Sc.
tanszékvezető egyetemi docens

A disszertáció tudományága: *Turizmus*

Témavezetője: Dr. habil. AUBERT ANTAL C.Sc.
tanszékvezető egyetemi docens

1. Tudományos előzmények és célkitűzések

A XXI. század elején a turizmus, folytatva a XX. század második felében mutatott lendületes fejlődését, továbbra is az egyik legdinamikusabban fejlődő és virágzó iparág. Kiváló teljesítménye magára vonzotta a gazdaság szereplőinek figyelmét, és az önkormányzatok szinte szlogenszerűen a turizmusban látják társadalmi-gazdasági felemelkedésük lehetőségét.

A turizmus rendszerének vizsgálata a tudományos élet szereplői körében azonban még egészen új jelenség. Az eddigi tudományos vizsgálatokat elsősorban a közgazdaságtan és a földrajztudomány képviselői végezték. A közgazdászok a gazdasági, pénzügyi szempontokat helyezték a kutatások középpontjába, a földrajztudomány képviselői pedig a turisták által kedvelt térségek tájleírásait, közlekedési feltételeit, infrastruktúráját, a turisták térbeli mozgását elemezték. Azonban a turizmus összetettsége és multidiszciplináris volta következtében a határtudományok képviselői egyre nagyobb érdeklődést mutatnak az idegenforgalom, mint kutatási téma iránt. Az alapkutatásokba bekapcsolódott sokféle tudományág képviselője saját kutatási módszereikkel vizsgálja a turizmust, de egyre sürgetőbb az igény egy önálló kutatási módszer, „turizmológia” kialakítására, a turizmus transzdiszciplináris megközelítésére (MICHALKÓ G. 2002).

A turizmussal foglalkozó kutatók zöme a földrajztudomány képviselői közül kerül ki. A szabadidővel, rekreációval, turizmussal foglalkozó ún. *idegenforgalmi földrajz* az alkalmazott földrajzi kutatások egyik szakterülete.

A sport a szabadidőnek, a rekreációnak, és a legújabb turisztikai trendek alapján a turizmusnak is egy nagyon fontos eleme, turisztikai terméke, így az egyre népszerűbbé váló sportturizmus vizsgálata is felkeltette mind a földrajztudósok, mind a sportszakemberek figyelmét.

A sportturizmus tanulmányozása a sport és a turizmus közös kutatásán alapszik. Ebben a témában Don Anthony írt legkorábban cikket „Sport and Tourism” címmel az Egyesült Királyságban 1966-ban, amikor áttekintette a sport szerepét az emberek szabadidejében. Ez a cikk azóta a sportturizmus szakma számára a kiindulási pontot jelenti, de a sportturizmus azóta is keresi helyét a tudományok elfogadott rendszerében és küzd az elméleti legitimitásáért. A HINCH, T. – HIGHAM, J (2004) szerzőpáros mellett érvel, hogy a sport és a turizmus kutatásainak együttes alkalmazására van szükség multidiszciplináris megközelítéssel. Ezen a véleményen van a MICHALKÓ G. – RÁTZ T. (2003) szerzőpáros is, akik a sportturizmus holisztikus szemléletmóddal történő megközelítése mellett érvelnek, hogy megismerhető legyen a turizmus belső szerkezete, külső kapcsolatrendszere, együttes hatótényezői.

A sport része annak a változatos földrajzi környezetnek, amelyet a földrajztudomány tár fel a természeti, társadalmi, gazdasági és infrastrukturális ismérvek alapján (TÓTH J. 2001). A társadalomföldrajzhoz sorolhatjuk további diszciplínaként a sport földrajzát is, ezért a földrajztudománynak tárgya kell, hogy legyen a sport is, amely a térben különféle tömörülésben, gyakoriságban és változatosan jelenik meg. A sportföldrajzot, mint a geográfia egy új ágát J. ROONEY (1974) ismertette meg és fogadtatta el a szakmával az „A Geography of American Sport” c. munkájával. Ahogyan a sportföldrajz kezd kilépni a szabadidő és a pihenés földrajzának árnyékából, és a sport térbeli elhelyezkedésének vizsgálatára helyezi a fő hangsúlyt, úgy kap egyre nagyobb szerepet a sport a turizmusföldrajzon belül.

A sportturizmus kutatásával a nemzetközi szakirodalomban is csak az utóbbi 10–15 évben kezdtek foglalkozni (HALL, C. M. 1992; GAMMON, S. – ROBINSON, T. 1997; FREYER, W. 2001; FRANKLIN, A. 2003; HUDSON, S. 2003; HINCH, T. – HIGHAM, J. 2004), hazánkban pedig még alig kutatták ezt a területet (MICHALKÓ G. – VIZI I. 2002; VIZI I. 2005). Magyarországon még a jelenség elnevezése sem egységes, többnyire aktív turizmusnak nevezik gyűjtőfogalomként (MICHALKÓ G. – VIZI I. 2002), vagy pedig egyes sportágak nevét használják minőségjelzős szó szerkezetben, mint pl. kerékpáros turizmus stb. A sportturizmus elnevezés a nemzetközi turisztikai szakirodalomban – és a kutatások szaporodásának következtében – az utóbbi évekből származik. Történelmi előzményei azonban az ember letelepedése óta tetten érhetők. Az ókori görög lakosság pihenéssel, rekreálódással ünneptelt, és ők indították el hódító útjára a sportversenyek legjelentősebb versenysorozatának egyikét, az olimpiai mozgalmat. A sport később is minden korban magán viselte a környező társadalom szokásait, erkölcsi normáit. A XXI. század elején az élsport mellett újra nagy hangsúlyt kap a rekreációs sport mind az otthoni, mind pedig szabadidős környezetben a turisztikai célállomásokon, így aztán a turizmus keretében végzett sporttevékenységek vizsgálata a sportturizmus kutatásának tárgyává vált. A sportturizmus tárgya lehet egyes földrajzi tájegységek különféle sportokra való alkalmasságának vizsgálata, különféle sportturisztikai körzetek lehatárolása, az ellátó övezetek infra- és szuprastruktúrájának vizsgálata, egyes sportturisztikai célállomások erőforrásainak elemzése és még számos más terület.

A sportturizmus kutatáselmélete még a fejlődés korai stádiumában van. Ez a magyarázata annak, hogy a sportturizmus kutatási témái eddig elsősorban a sport alrendszeinek leíró jellegű tanulmányozásai voltak a földrajzi környezetben. Az eddigi kutatások főleg egyes sporttevékenységek, illetve sportversenyek tanulmányozására vonatkoztak, amelyeket nagyrészt szabadtéri rekreációs és kalandsportok körében végeztek (HINCH, T. – HIGHAM, J. 2004).

A sportturizmus meghatározását sokféle mutató mentén megtették már egyes szerzők. HALL, C. M. (1992) szerint a sportturizmus: „Nem kereskedelmi célú utazás, melynek célja sporttevékenység végzése vagy annak szemlélése – mindez az otthoni környezettől különböző helyszínen.” RUSKIN, H. (1987) szerint „Az emberek egyfajta viselkedése szabadidős körülmények között, pl. szabadságon – amelyeket részben sajátosan vonzó természeti – vagy mesterséges körülmények között tesznek, sportolnak vagy fizikai rekreálódást végeznek szabadtéren.” WEED, M. - BULL, C. (1997) szerint „Olyan szabadság, amely sporttevékenységet tartalmaz – akár annak szemlélését, akár annak üzését.” GIBSON, H. J. (1998): „Szabadidős utazás, amely a személyeket ideiglenesen elviszi az állandó környezetétől azért, hogy részese legyen fizikai tevékenységeknek, vagy nézze azokat, vagy hódoljon fizikai aktivitással társuló időtöltésének.” Én definíciómban a sportot terméként értelmezem, amikor úgy definiálok a sportturizmust, mint a „turizmus keretében sporttevékenységekben való aktív vagy passzív részvétel a tartózkodási helyeken, ahová a turista szabadidős vagy üzleti célú motivációval érkezik” (BOKOR J. 2004).

A turizmus pillanatnyi tudományrendszertani helyét értékelve multidiszciplinaritását állapíthatjuk meg (MICHALKÓ G. – RÁTZ T. 2003). Sokféle tudományág, közgazdaságtan, antropológia, szociológia, pszichológia ismereteit gyűjti össze és rendszerezi, hogy nyílt rendszerét kutatni lehessen, és így van ez a sportturizmusban is.

HALL, C. M. (1972) a sportturizmusnak három, egymással kapcsolatban lévő elemét emeli ki. A minőségi sport, a szabadtéri rekreáció és harmadik elemként az egészség és fitness célját szolgáló tevékenységek kötődnek a sportturizmushoz. PAUL DE KNOP (1999) ezeknek aktív és passzív formáját különíti el. A minőségi sportot fémjelzik a nagy világválogányok, kontinens-, vagy nemzeti bajnokságok, amik nagy számú passzív sportturistát vonzzanak, és a kutatók érdeklődését is ébren tartják. A szabadtéri rekreáció ezer szállal kötődik a sportturizmushoz és főleg természeti környezetben zajlik. Egyik legdinamikusabb összetevője a kalandturizmus. Az egészség és fitness célját szolgáló tevékenységek is kötődnek a sportturizmushoz, amelyek egyrészt természetes környezetben zajlanak, másrészt a vizet használják rekreációs céllal. De az utóbbi aktivitások már a wellness irányában nyitnak és az egészségturizmus kínálatát bővítik. A víz a római kori fürdőktől a mai terápiás gyógyfürdőkig hirdeti az egészségmegőrzést.

Értekezésem témájául – a hazánkban még gyerekcipőben járó területet – a sportturizmust választottam. Mivel a téma hazai szakirodalma kevés, ezért dolgozatomat egy átfogó jellegű, a sportturizmust bemutató írásnak szánom, saját empirikus vizsgálataim eredményeivel kiegészítve. Megírásával azt a célt tűztem ki, hogy a számomra elérhető szakirodalmak ta-

nulmányozásával feltárjam – a sport és a turizmus fejlődésének tükrében – a sportturizmus történeti hátterét, a szabadidő eltöltésében játszott szerepét, motivációját, földrajzi környezetét. A hazai sportturizmus helyzetének illusztrálására esettanulmánynak két területet választottam, a Szigetközt és az Alpokalján a civil szerveződésű Írótkő Natúrparkot. A két területen végzett kutatások (2000-ben és 2004-ben) eredményei nem általánosíthatók az egész ország sportturizmusának jellemzésére, csak adott tájegységek vonatkozásában érvényesek, így csak az ország két szeletéről adhatnak képet. A sportturizmussal kapcsolatos vizsgálatom leíró kutatás, ezért nem állítottam fel előzetes hipotéziseket. Ehelyett a hozzáférhető szakirodalom összegzése, valamint a vizsgált sportturista populáció statisztikai mérése és leírása volt a célom. A realizált keresletet és a kínálatot, valamint a sportturizmus gyakorlatában négy év alatt történt időbeli változásokat céloztam meg.

Az értekezés megírását nehezítette az a tény, hogy a sportturizmus nem önálló tudomány, sőt a sport és a turizmus összetevők is még csak most küzdenek önálló tudományos elfogadottságukért. A kettő együttes beintegrálása a földtudományokba szintén nem egyszerű feladat, de jó alapot ad ehhez az aktivitás, amit a sport és a turizmus – külön-külön és együtt is – mutat társadalmi és gazdasági vonatkozásban egyaránt. A téma feldolgozását tovább nehezítette az a tény, hogy a sportszakemberek tudományos érdeklődését eddig még messze elkerülte a turizmus, de a turisztikai szakemberek is csak mostanában kezdenek érdeklődni a sportjellegű turisztikai aktivitások iránt.

2. Kutatási módszerek

Az értekezés témájának feldolgozásához alapvető módszerem a feltáró jellegű vizsgálatok sorába tartozó leíró kutatás volt. A földrajztudományok tagozódása szerint dolgozatom az *általános* földrajztudományok közé sorolható (MAROSI S. 1985), mert egyrészt a sportturisztikai törvényszerűségeket feltárására törekszik, másrészt pedig folyamatvizsgálat. A dolgozat az *ágazati* földrajztudományok közé is sorolható, mint az idegenforgalmi földrajz része. A területi, *regionális* földrajztudományokhoz való kapcsolódását pedig tájföldrajz jellege adja, amit a két vizsgálatra választott tájegység területisége határol be. *Szabadidőföldrajznak* is nevezhető egy része, hiszen vizsgálja azt a természeti környezetet is, ahol ezek a szabadidős tevékenységek zajlanak.

A turizmus *alkalmazott földrajzi tudományterület*, amelynek az üdüléssel, rekreációval foglalkozó szakterülete az *alkalmazott idegenforgalmi földrajz*. Kutatási módszeremnek az idegenforgalmi földrajz *elemző és feltáró oldalát* választottam (SZABÓ G. 2006).

A feltáró oldal vizsgálódásai három területen történtek. 1. Vizsgálódásaim kitértek a már aktív vonzást jelentő *vonzerő* kutatásra, annak jellegének meghatározására (természeti táj, művi táj, önkormányzati sportlétesítmények) és hatóerejének behatárolására (regionális, országos vonzerő). 2. Igyekeztem feltárni a *fogadóterületek fogadókésztségét*, elsősorban a sportturizmus irányában fellelhető vállalkozókésztséget és vállalkozóképességet (tervek, elhatározások, szándékok). 3. Végül feltáró jellegű értekezésem kitért a turizmus fejlesztésében résztvevő térségi társulásokra, civil szerveződésekre, ezeknek a turizmusra vonatkozó *terveikre és fejlesztési dokumentumaik elemzésére*.

Az alkalmazott idegenforgalmi földrajz *elemző* oldalán a realizált kereslet jellemzése és a sportturizmus gyakorlatában négy év alatt történt változások megállapítása történt. Az elemzés a két tájegységben előforduló turisták sportolási szokásainak (állandó lakóhelyen és a célállomáson) megismerésére irányult. A térség turizmusának intenzitását, szezonálisát, a sportturisztikai kereslet változását elemeztem. A mennyiségi jellegen túl a minőségi jegyek közül az átlagos tartózkodási idő, valamint az idegenforgalmi szuprastruktúra – mint a turizmust ellátó szolgáltató rendszerek minőségi biztosítóka érdekelt. Az elemző munka során kapott információk, eredmények a felmért területek sportturizmusának helyzet-meghatározását tették lehetővé a kereslet és a kínálat oldalán egyaránt, megmutatva a turisták által preferált területeket és sportokat.

A leíró kutatás primer módszereinek a *kérdőívet, a vonzerőkutatást, tájtipizálást, a SWOT analízist és a személyes interjúkat választottam*. Szekunder kutatási módszereim pedig a *szakirodalom feldolgozása, dokumentumelemzések, illetve statisztikai adatok elemzése* volt.

A kérdőíves felméréseim eredményei, résztvevő megfigyeléseim, a sportturistákkal készített interjúk és a forgalomszámlálás a sportturizmus megjelenését, gyakorlatát reprezentálják, míg az illetékesekkel végzett mélyinterjúk és a térségre írott területfejlesztési dokumentumok elemzése a sportturizmus elfogadottságát, súlyát jelzik a térségi politikákban.

Disszertációm megírásakor az alábbi lépéseket alkalmaztam. A téma (sportturizmus) kiválasztása után *lehatároltam a két vizsgálandó területet*. A Szigetköz adott volt, miután több évtizedes sportturisztikai gyakorlat köt a Mosoni-Dunához. Ehhez a sík jellegű tájhoz egy eltérő természetföldrajzi adottsággal rendelkező tájat akartam választani, hogy kidomborodhasson az adottságokra ráépülő sporttevékenységek meghatározottsága. Így esett a választásom az Alpokalján elhelyezkedő Írottkö Natúrparkra. Hogy nem földrajzi tájegységet, hanem önkéntes társulást választottam, annak oka csak a területi kiterjedések nagysága volt.

A következő lépés a *sportturizmus szakirodalmának feldolgozása*–

hoz szükséges anyaggyűjtés volt. Ez a téma hazánkban még nem kellően kutatott, ezért a meglévő hazai irodalmak tanulmányozása mellett Köln, Magdeburg, Cardiff és London egyetemi könyvtáraiban kutattam, valamint személyes kapcsolatok révén az Egyesült Államokból kapott könyvek, folyóiratok és tanulmányok elemzését, feldolgozását végeztem.

A sportturizmus hazai szakirodalmának hiánya annak tudható be, hogy nálunk még csak az utóbbi években kezdett elterjedni a turizmusnak ez a fajtája, és még nem keltette fel a szakemberek, a kutatók érdeklődését sem a turizmus, sem a sporttudomány oldaláról. Nemzetközi szinten is csak az utóbbi években kezdtek megjelenni a cikkek és könyvek, és ezeknek az irodalmaknak még nincs meg a magyar fordításuk. Szakmai folyóirata hazánkban még nincs e területnek, az „Iskolai Testnevelés és Sport” című negyedévente megjelenő lapban van egy „Utazás, sport, turizmus” rovat, amely sportturizmussal kapcsolatos cikkeket közöl. Nemzetközi folyóirata az angolul megjelenő, 1993-ban alapított „Journal of Sport Tourism” c. internetes újság, amelyhez internetes hozzáféréssel rendelkezik az érdeklődő olvasó (<http://www.sptourist.net>).

Empirikus kutatásomhoz, következő lépésként, a megismerési folyamatot adatgyűjtéssel kezdtem. Ehhez elsősorban a társadalomtudományokban leggyakrabban használt *kérdőíves felmérést választottam*, melyeket SPSS for Windows statisztikai módszerrel dolgoztam fel. A megfigyelés módja, a kérdőíves vizsgálat kiterjedt a Szigetközben és az Írottkő Natúrparkban 2000-ben és 2004-ben, július és augusztus hónapokban a térségben járt látogatókra, turistákra és kirándulókra egyaránt. A valószínűségi mintavételi módszer nem reprezentálja az országra kiterjedő sokaságot, de miután az említett térségekben a mintavétel idején minden egyednek egyforma esélye volt, hogy a mintába kerüljön, így ők reprezentatívak a Szigetköz és az Írottkő Natúrpark látogatóinak populációjára. A kérdőívek kitöltése többnyire személyesen történt. Jártamban-keltemben szólítottam meg a térségben tartózkodó turistákat, a sporthelyszíneken, útközben, vagy éppen az éttermekben. Emellett a szolgáltatóhelyeken (pl. szálloda, kemping, gokart pálya, stb.) is hagytam kitöltésre váró kérdőíveket, amelyeket folyamatosan gyűjtöttem össze.

A kérdőívek önkitöltősek voltak. Hogy az illető sportturista-e, annak megítélését mindenkire önmagára bíztam. Ehhez segítséget a kérdőív mellé tűzött sportturista definíciója adott. Eszerint sportturistának az vallotta magát, akinek utazási motivációja vagy a célállomáson végzett fő, illetve gyakori tevékenysége a sport volt. Az aktív sportturista gyakorolta a sportot, a passzív pedig szurkolta (szemlélte) azt. A turisták és a kirándulók kérdőíveinek kitöltése az említett időszakban folyamatos volt. A szolgáltatók felkeresése azonban személyesen történt, mint ahogy a kérdőívük kitöltetése

is. A szolgáltatók közül kevesen adtak információt az adatgyűjtés során, ezért csekély a Szigetközben a szolgáltatói minta. Az Írott-kő Natúrparkban azonban a felmérés idején működő valamennyi szolgáltató bekerült a mintába. (Fontos megjegyezni, hogy a mért területek nagyvárosai - Győr, Mosonmagyaróvár és Kőszeg területén - nem gyűjtöttem adatokat). A turisták és a kirándulók kérdőíveinek nagyobb darabszámát akadályozta egyrészt a felmérési időszak hűvös időjárása, mert ezáltal kevesebb turista fordult meg pl. a Szigetközben, másodsorban a turisták részéről megnyilvánuló nem mindig pozitív együttműködés.

A sportturizmus természetének megismerése, vizsgálata, térbeli elhelyezkedése, keresletének és kínálatának megismerése hazánkban még a jövőbeli kutatások feladata. Összetettsége, sokfélesége, természete nem teszi lehetővé a minden részletében történő általánosítást, hanem azt csak a társadalmi és a földrajzi környezet függvényében lehet jellemezni az adott tájegységben, régióban.

Kutatómunkámban a sportturizmus időbeli és térbeli megjelenését kerestem két egymástól független, eltérő táji adottsággal rendelkező térben. Az eltérő táji adottságokat nem a tájak sportturizmusának összehasonlítása miatt választottam, hiszen a természeti környezet már önmagában determinálja a ráépülő sportlehetőségeket. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen sportturisztikai termékekkel rendelkeznek ezek az eltérő adottságú tájak. Milyen igényekkel lépnek fel adott tájjal szemben a sportturizmus keresleti oldalán megjelenő turisták?

Miután a sportturizmus világtrendje nagy népszerűségnek örvend, feltételeztem, hogy nálunk is erőre kapott ez a turizmusfajta, és a négy év múlva elvégzett felmérések (ezen a két kistérségen) hazánkban is látványos fejlődést fognak mutatni. A kínálati oldalon is azt vártam, hogy a szolgáltatók látványosan fognak nyitni a sportturizmus irányába.

A *turistáktól* gyűjtött adatok kiterjedtek többek között utazási szokásaikra, otthoni sportolási szokásaikra, egészségi állapotukra, adott utazás alatti sporttevékenységükre, a sporttevékenységgel kapcsolatos megelégedettségükre, ezzel kapcsolatos további igényükre (a hiányosságokra), társadalmi helyzetükre stb.

A *kirándulóktól* elsősorban a sporttevékenységeikre kérdeztem rá, megelégedettségükre és esetleges igényeikre a sporttevékenységekkel kapcsolatban, valamint társadalmi helyzetükre.

A *szolgáltatóktól* arra kerestem a választ, hogy nyújtanak-e sportturisztikai szolgáltatásokat, vannak-e sportturista vendégeik és tervezik-e szolgáltatásaik bővítését a sportturizmus irányába.

A kérdőívek a turisták és a kirándulók számára a magyarokon kívül még további öt nyelven készültek (angol, német, szlovák, szlovén és hor-

vát), mert mindkét felmért terület határmenti terület, és számítottam látogatókra a határ túloldaláról a közeli országokból is.

Az adatgyűjtést nehezítette, hogy miután önkéntes volt, és természetesen szabadság idején történt, sokan nem vállalták a pár perces választást. A minta alacsony számát mindkét évben még a felmérés időszakának nem kifejezetten nyári időjárása is befolyásolta (1. táblázat).

1. táblázat. A felmérésben résztvettek megoszlása

<i>Terület</i>	<i>Kérdőívet kitöltő</i>	<i>2000. év fő</i>	<i>2004. év fő</i>
Szigetköz	Turista	193	104
	Kiránduló	90	56
	Szolgáltató	36	35
Írottktő Natúr- park	Turista	107	162
	Kiránduló	37	70
	Szolgáltató	12	11

3. Az eredmények összefoglalása

A disszertáció megírása során végzett munkám eredményeit a dolgozaton végigvonuló három gondolat- és témakör mentén foglalom össze, nevezetesen az irodalom-feldolgozás, a dokumentumok elemzése és az empirikus kutatás.

Az általam feldolgozott szakirodalom – elsősorban – külföldi forrásokra épül. Az általánosságok jól hasznosíthatók voltak számomra a téma feldolgozása során, de hazai viszonyokra nem minden megállapításuk érvényes. Miután a sportturizmus tanulmányozása világviszonylatban is új keletű tudományterület és tanulmányozására sokféle tudományterület képviselője multidiszciplináris szinten vállalkozott, ezért a feldolgozás során nehéz volt megtalálni a közös rendező elvet.

A feldolgozott és idézett írások témája, tartalma jól tükrözi azt az útkeresést, amely helyzetben jelenleg a sportturizmust kutató szakemberek vannak. Egy igen összetett, szerteágazó, többféle tudományágban érdekelt turizmusfajtát kell vizsgálni tudományos igénygel, megfelelve egyszerre több tudományág követelményének. Érezhető a szakemberek részéről az igény, a gyakorlat részéről pedig a nyomás egy önálló tudományág iránt. Minden nehézsége ellenére igyekeztem rendezni a külföldi szakirodalmat, hogy biztos és stabil ismeretanyag közreadása után térjek majd rá a személyesen összeállított kérdőívek elemzésére.

1. Az értekezés elméleti eredményei közül talán az a legfontosabb,

hogy rávilágított a sportturizmus összetettségére, társadalmi-gazdasági-kulturális és személyi feltételeire. A társadalmak életében, értékrendjében, az emberek életmódjában bekövetkezett változások támasztják az igényt az utazással egybekötött sporttevékenységek gyakorlására, amelyekhez célállomást a bőséges kínálatból az utazók saját lehetőségeikhez mérten választanak. A kulturális meghatározottság fontosságát pedig a sportturisták társadalmi helyzetéből következően a társadalmi helyzet – hozzá „illő” sporttevékenység – kultúra, testkultúra hármassága adja. Egyértelművé vált, hogy a mai kor turistája már nem elégszik meg a változatlan termékkínálattal, romló vagy stagnáló infrastruktúrával. Tevékenységei személyre szabottabbak, igényesebbek lettek, a rendelkezésre álló időt élménydússá akarja tenni, amihez szakmai segítséget is egyre nagyobb mértékben igényel.

A világszinten terjedőben levő sportturizmus kezelése, a fogadóállomások felkészülése az új kihívásokra, a felmerülő igényekhez való alkalmazkodás megköveteli a sportturizmus külső- és belső környezetének, természetének megismerését, a jelenség kezelését. Erre a kihívásra a hazai fogadóállomásoknak is fel kell készülniük, hogy minőségi (egyedi) szolgáltatásokat nyújtsanak és elkerüljék a környezetszennyezést.

A sportturizmus elméleti ismeretei ugyanakkor még hiányoznak a hazai szakirodalomban. Ezért disszertációm másik fontos elméleti eredményének tartom a sportturizmus külföldi szakirodalmának feldolgozását, témák szerinti csoportosítását, hazai szakemberek számára is hozzáférhetővé tételét, ezáltal a hazai szakirodalom gazdagítását. A feldolgozott tanulmányok, cikkek, könyvek nagyobb része az angol-szász irodalom köréből került ki, de említésre méltó a horvát szakirodalom jelenléte is. Az említett országok jelentős mennyiségű elméleti szakirodalmát a sportturizmus témájában egyúttal tükröke az országban zajló sportturisztikai gyakorlatnak, áttételesen tehát a sportturisztikai termékkínálatnak.

2. Az értekezés másik gondolatköre a hazai *turizmusfejlesztési dokumentumok* köré volt csoportosítható. Az elemzések során azokra a programokra koncentráltam, amelyek a sportturizmust közvetve vagy közvetlenül érintik. Összességében a programokról elmondható, hogy érződik rajtuk az állam kivonulása mind a turizmusfejlesztésből, mind a szabadidősport támogatásából. Bár számol gazdasági hatásaival, a Nemzeti Fejlesztési Terv is csak ajánlásokat tesz a szakág képviselői számára. Kicsit konkrétabb a régió programja, amikor a „vezető rekreációs régió” címre pályázva „az aktív turizmus” lehetőségeinek a megteremtését, lehetőségeinek kihasználását, fejlesztését szorgalmazza az endogén erőforrások kihasználásával.

Az alacsonyabb szintű fejlesztési tervek és programok is ösztönzik a saját erőforrások felszínre hozását és felhasználását, bevonását a turizmus vérkeringésébe, de tőkebevonásra nincs lehetőségük, ajánlásokon kívül

mást nem tudnak biztosítani. A programokban megfogalmazott tervekre kiírt regionális pályázatokon lehet majd pályázat útján bizonyos anyagi forrásokhoz jutni nyertes pályázat esetén.

A sport rosszabb helyzetben van még a turizmusnál is. Bár a NFT-re alapozva a kormányprogram a sportot egy új életmód részeként említi és kijelenti, hogy a sport elindult a piacosodás útján, főképpen erkölcsi támogatásban merül ki a szabadidős sporttevékenységek támogatása. Ösztönzik a rekreációs célú, szabadidős sporttevékenységeket, amihez infrastrukturális háttér biztosításával és a szakemberigény kielégítésével járul hozzá az állami szféra. Ösztönzik a nagy tömegeket mozgó sportversenyek szervezését, ami a sportturizmus fellendülésében és az országimázs építésében mindenképpen szerepet fog játszani. Sporttevékenységeket illetően a Szigetközben a folyó nyújtotta lehetőségeket kell kihasználni, az Írott-kő Natúrparkban pedig a változatos tájképi jelleg legyen a sporttevékenységek fő motívuma.

3. Empirikus *kutatási eredményeim* beváltották a hozzá fűzött reményeimet, bár egy-két eredmény meglepetéssel szolgált. A felmérésben résztvevő látogatók létszáma nem magas, de a felmérés időszakának időjárását, a területek nagyságát és sportturisztikai vonzerejét alapul véve mégis az a véleményem, hogy a felmérésbe került elemszám jól tudta reprezentálni a térségek sportturizmusát. A négy évvel később megismételt empirikus vizsgálat eredményei nem tükröznék tendenciákat, még a felmért területek esetében sem. Mégis azt mondom, hogy a változások iránya megmagyarázható a területeken lévő sportturisztikai termékek minőségével és a szolgáltatói szféra minőségével.

Előzetesen nem volt célom a két felmért terület sportturizmusának összehasonlítása, mégis, így az eredmények tárgyalásakor óhatatlanul kívánczok a két felmért terület egyes jellemzőinek párhuzamba állítása.

3.1. A *kereslet oldalán*, a turizmus (és benne a sportturizmus) világtrendjeit ismervén, a sportturizmus emelkedő népszerűségével számolhattam a vizsgált területeken. Ez annyiban igazolódott, hogy a második felmérés idején pár százalékkal több volt a visszatérő vendégek száma, de részesedésük még így is 50% alatt volt az összes turistaforgalomból. Ezzel szemben a négy év különbséggel elvégzett felmérés eredményei szerint a Szigetközben csökkent a sportturisták száma, míg az Írott-kő Natúrparkban majdnem ugyanilyen arányban nőtt. Az aktív sportturisták száma majdnem 19%-kal csökkent a Szigetközben, míg az Írott-kő Natúrparkban állandóságot mutatott. A passzív sportturisták száma mindkét területen nőtt, a natúrparkban majdnem 15%-kal. Az arányok ilyen irányú változását a sportturisztikai termékkínálatban látom. A Szigetköz változatlanul a természeti tájra épített termékkínálattal várta a sportembereket, a natúrparkban pedig a táji vonzerőkön túl rendszeresítenek egy országos hegyi kerékpáros ver-

senysorozatot, ami fizetőképes keresletet hoz a térségbe (2-3. táblázat).

2. táblázat. A szigetközi turisták típusai

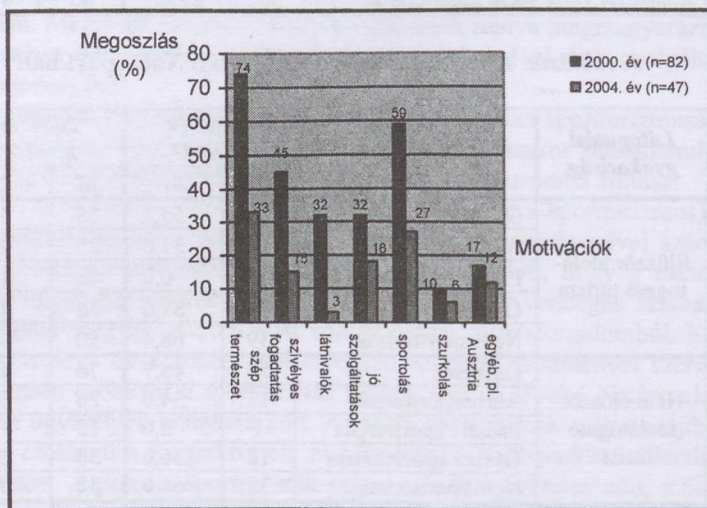
Látogatási gyakoriság	Turisták	2000. év n = 193		2004. év n = 104	
		fő	%	fő	%
Először idelátogató turista	Összesen	111	57,5	57	54,8
	Aktív sportturista	81	73,0	30	52,6
	Passzív sportturista	5	4,5	5	8,8
	Összes sportturista	86	77,5	35	61,4
	Nem sportturista	25	22,5	22	38,6
Nem először idelátogató turista	Összesen	82	42,4	47	45,2
	Aktív sportturista	52	63,4	22	46,8
	Passzív sportturista	3	3,7	4	8,5
	Összes sportturista	55	67,1	26	55,3
	Nem sportturista	27	32,9	21	44,7
A felmérés idején	Összesen	193	100,0	104	100,0
	Aktív sportturista	134	68,9	52	50,0
	Passzív sportturista	9	4,1	9	8,6
	Összes sportturista	143	73,0	61	58,6
	Nem sportturista	50	27,0	43	41,4

3. táblázat. A turisták típusai az Írottkö Natúrparkban

Látogatási gyakoriság	Turisták	2000. év n = 107		2004. év n = 162	
		fő	%	fő	%
Először idelátogató turista	Összesen	57	53,3	86	53,1
	Aktív sportturista	18	31,6	25	29,1
	Passzív sportturista	0	0,0	11	12,8
	Összes sportturista	18	31,6	36	41,9
	Nem sportturista	39	68,4	50	58,1
Nem először idelátogató turista	Összesen	50	46,7	76	46,9
	Aktív sportturista	17	34,0	26	34,2
	Passzív sportturista	1	2,0	12	15,8
	Összes sportturista	18	36,0	38	50,0
	Nem sportturista	32	64,0	38	50,0
A felmérés idején	Összesen	107	100,0	162	100,0
	Aktív sportturista	35	32,7	51	31,5
	Passzív sportturista	1	0,9	23	14,2
	Összes sportturista	36	33,6	74	45,7
	Nem sportturista	71	66,4	88	54,3

A turisták körében mindkét térségben a természeti tájra alapozott sporttevékenységek domináltak. A Szigetközben a három legnépszerűbb sport a turisták körében a vízisportok, a kerékpározás és a lovaglás volt, a kirándulóknál pedig a kerékpározás, a horgászat és a vízisportok voltak a leggyakoribbak mindkét évben. Az Írottkö Natúrparkban a turisták a kerékpározást, túrázást és a lovaglás sorrendjét preferálták, a kirándulók pedig kiemelkedően magas részvételi aránnyal a lovaglást részesítették előnyben 2004-ben is a kerékpározás és a túrázás előtt. Az említett sportok mellett csak további 1-2 sportág tevékenysége volt jellemző a natúrparkban. A sporttevékenységek, mint sportturisztikai termékek, egyáltalán nem öleltek fel széles skálát sem a Szigetközben, sem a natúrparkban.

Nagy hiányossága a térségek sportturizmusának, hogy nincs hagyományos sportverseny-sorozat, nincs épített sporthelyszín, nincs sportlétesítmény, mely vonzaná az eseményeket és a látogatókat. Ebben a tekintetben a natúrpark előrébb jár a hegyi kerékpáros versenysorozat szervezésével, valamint a Natúrpark Egyesület is szervez természetjáró túrákat. Talán ennek is köszönhető, hogy míg a Szigetköz sportturizmusában résztvevők aránya csökkent, addig az Írottkö Natúrpark területén emelkedett. A két térség vonzerejét az 1. ábra és a 4. táblázat mutatja a felmért turisták véleménye tükrében.

1. ábra. A Szigetköz vonzereje a visszatérő turisták körében

4. táblázat. Az Írottkő Natúrpark vonzerejének összetevői

Vonzerek	2000. év	2004. év
	n = 50	n = 76
	%	%
Szép környezet, természeti táj	88	64,9
Sportlehetőség	-	36,8
Kedves emberek	12	31,2
Turista látnivaló	-	31,2
Jó szolgáltatások	-	22,7
Szurkolás sportversenyen	-	17,1
Egyéb, pl. Burgenland közelsége	-	11,8

A kirándulók sporttevékenységei hasonlítanak a turistákéhoz. De amíg a turisták a Szigetközben a vízisportokat preferálták, addig a kirándulók a kerékpározást. A natúrparkban a turisták körében a természetjárás állt első helyen, a kirándulók pedig a lovaglást és a kerékpározást művelték leginkább. Ezekben a rangsorolásokban nem történt változás a felmérés két időszakában.

A Szigetközben hosszabb a sportturisták tartózkodási ideje (5,0 ill. 6,1 nap), mint a natúrparkban (4,9 ill. 3,7 nap). Ez egyértelműen a folyóvízen történő egyhetes Rajka-Győr túráknak köszönhető. A sportturisták átlagéletkora csökkent a Szigetközben (32,4 évről 25,8 évre), és az Alpokalján is (34,3-ról 25,6-ra). Mindkét térség sportban érdekelt látogatóira jellemző és egyúttal úgy összegezhető, hogy nagyobb részük a férfiak közül került ki, városból érkeztek a Szigetközbe főleg társasággal, míg az Írottkő Natúrparkba családdal. A felsőfokú végzettségűek dominanciája a középfokú felé tolódott az aktív sportturisták között mindkét helyen, de mindenhol a szellemi foglalkozásúak voltak jellemzőek. Anyagi hátterük átlagosan közepes értéket mutatott.

3.2. A *kinálati oldalon*, a szolgáltatások még csak csírájában nyitottak a sportturizmus felé, hiszen négy év alatt szinte változatlan termékinnalattal várták a (sport)turistákat (5-6. táblázat).

5. táblázat. A felmért szolgáltatások a Szigetközben

Megnevezés	2000. év	2004. év
	n = 36	n = 35
	db	db
Szállásadás (kemping, panzió, szálloda)	26	25
Étterem, étkeztetés	17	24
Lovakkal kapcsolatos kínálat	7	5
Vízitúrázással kapcsolatos kínálat	6	3
Beltéri sportlehetőség kínálat	4	2
Információ, programszervezés	3	2
Teke, golf, tenisz	-	2
Kerékpárral kapcsolatos kínálat	1	-
Horgászat, vadászat	4	-

6. táblázat. Az Írottkő Natúrpark szolgáltatásai

Szolgáltatások	2000. év	2004. év
	n = 12	n = 11
	gyakoriság	gyakoriság
Szállásadás	9	7
Étterem, étkeztetés	4	4
Lovakkal kapcsolatos szolgáltatás	2	2
Információ, programszervezés	1	2
Kerékpárral kapcsolatos szolgáltatás	4	2
Beltéri sportlehetőség (teke)	1	1

3.3. A sportturizmus globális trendjeivel összehasonlítva az eredményeket, röviden megállapítható, hogy a nagy mega-trendek még nem mutatkoznak a két felmért területen. Nem emelkedett számottevően a sportturisták létszáma, nem a korosabb turisták látogatták a helyszíneket, tartózkodási idejük nem csökkent és nem a fizetőképesebb társadalmi réteget képviselték. Az ellenben itt is igaz volt, hogy a preferált sporttevékenységek (a világtrendekhez hasonlóan) itt is a természetben űzött sportágak voltak. Azonkívül itt is többnyire férfiak, városiak, felsőfokú végzettségűek és szellemi foglalkozásúak a sportturizmus képviselői. A mountain-bike versennyel megjelent a natúrparkban az extrém sport is.

Úgy gondolom, hogy a Szigetköz és a natúrpark sportturizmusának feltérképezése kapcsán újra beigazolódott a sporttevékenységek társadalmi meghatározottsága. Miután egyik térség sem rendelkezik kiemelkedő infra-és szuprastruktúrával, sem kiemelkedő sportrendezvényekkel, a sportkínála-

ta is csak a természeti környezetre alapozottak, ezért aztán nem is várható fizetőképesebb kereslet, mint a közepes kategóriájú. A térségek vonzereje sem igen mutat túl a régió határain.

Érdekes (adaléknak tartom) a sportturisták igényeit összevetni a szolgáltatók fejlesztési terveivel a sporttevékenységek vonatkozásában. Bár mindkét helyszínen valahol találkoztak a közös elképzelések, a Szigetközben mégis visszaesett a sportturizmus, míg az Írott-kő Natúrparkban nőtt. Okaira nincs adatszerű magyarázatom, de úgy érzem, hogy a víztúrázókat kivéve a Szigetközt sokkal inkább az átutazó turizmus jellemzi, az Írott-kő Natúrpark pedig sokkal inkább célállomás többféle sporttevékenység iránt érdeklődő turisták számára. A sportturizmus vállalkozásában érdekelt szolgáltatók akkor indítanának eredményes vállalkozást, ha a látogatók által igényelt sporttevékenységek kínálatát tudnák a turisták felé ajánlani. Egyelőre tökehiány hátráltatja a sportturizmus keresletének és kínálatának – megelégedésre okot adó – egymásra találását.

3.4. A felmérési eredmények hasznosítási lehetőségeinek egyik nagyon fontos hozadéka a felmerülő igények kapcsán kiderült. Nevezetesen, hogy a természeti környezetben űzött, szakemberek által szervezett vagy irányított szabadidős sporttevékenységekre vevő a turista. Ezért sportszakembereinket a jövőben ilyen irányban is fel kell készítenünk, mint ahogy munkájukra a szolgáltatók máris igényt tartanak. Ez a turizmus szakma és az oktatásügy egyik közös feladata a jövő szakemberképzésében.

3.5. A sportturizmusnak ebben a két kis hazai környezetben történő elemzésével kapott megállapítások természetesen nem általánosíthatók, csak ezekre a térségekre érvényesek. Ezért hasznosításuk is csak e két térség turizmusban és sportban érdekelt szervezetei és vállalkozó magánszemélyei számára nyújthatnak hasznosítható ismereteket.

Bár a sportturisták száma ezen a két felmért területen nem emelkedett olyan arányban, mint ahogy a világtrendek mutatják, azért itt is számolni kell velük a települési önkormányzatoknak és a turizmusfejlesztésben érdekelt szervezeteknek. Mert ha nem készülnek fel jobban a fogadásukra, akkor a természetben okozott károk veszélyeztethetik a fenntarthatóság elvét és a tájkép jövőjét.

Negatívuma mindkét térségnek, hogy a határ túloldalára egyik terület sem fejt ki határozott vonzerőt. De ha belegondolunk, hogy a Csallóközben és Burgenlandban is mennyivel jobb infrastrukturális feltételekkel kínálják ugyanezeket a sporttevékenységeket, akkor ezen már nem is csodálkozhatunk.

4. Az eredmények hasznosításának lehetőségei

Az értekezés eredményeinek hasznosságát a társadalmi élet három területén tudom kiemelni.

1. Az egyik az *oktatásügy*, amely számára világos és egyértelmű üzeneteket küldenek a turisták, amikor is arról vallanak, hogy szünidei tartózkodásukat minőségében javítaná sportszakember jelenléte és segítsége a tartózkodási helyeken. Az ő munkájuk segítségével szervezettebb lenne tartózkodási idejük, újfajta sportmozgásokat tanulnának meg, illetve fizikai állapotuk (ellenőrzése mellett) felmérése után hasznos tanácsokat kapnának a tartózkodási időszak sporttevékenységeire vonatkozóan, amely életmódot folytathatnák állandó lakóhelyi környezetükben is. Ezért a turizmusban dolgozó szakembereket kellő sportszakmai ismeretekkel kell ellátni, figyelembe véve az új turisztikai trendeket, a korosodó (esetleg csökkent képességű) turisták nagyobb százalékát és az extrém sportok terjedését a turisztikai célállomásokon. Igény lép fel a sportszakemberekkel szemben is, akiket pedig turisztikai ismeretekkel kell ellátnunk, hogy eligazodjanak a turizmus rendszerében, és a kínálati oldalon javítsák a minőségi szolgáltatásokat.

2. A dolgozat másik hasznosítási területe a turizmus rendszerének *szolgáltatói oldala*. A felmért területeken megfordult turisták „igénylistája” világos üzenet a szolgáltatók felé, hogy az odaérkező turisták milyen sporttevékenységet üznének szívesen a meglévő kínálat mellett. Ez a felmerülő igény érinti a már meglévő szolgáltatásokat, de a későbbiekben a sportturizmusban fantáziát és üzletet látó további magánszemélyek és civil szervezetek, nem utolsósorban az önkormányzatok is hasznos támpontokat kaphatnak a fejlesztési irányokat illetően.

3. Végül harmadikként kistérségi, regionális szinten, a *területfejlesztési programok* készítésénél lehet hasznosítani az eredményeket. Elsősorban azok az eredmények tarthatnak érdeklődésre számot, amelyek a turisták igényeit elemzik a fogadóterületek irányában. Ha az oktatásügy, a szolgáltatói szféra és a döntéshozók együttesen figyelembe veszik a turisták igényeit, akkor a sportturizmus fejlesztése és fejlődése mind a turista, mind a gazdaság szempontjából jó irányba fog haladni.

5. Publikációs jegyzék

A disszertáció témájához kapcsolódó publikációk:

BOKOR J. 2001: *Rekreáció és sportturizmus.* Magyar Sporttudományi Szemle, 2. pp. 14-17.

BOKOR J. 2002: *Sportturizmus a Nyugat-dunántúli Régió területfejlesztési programjaiban.* In: Czuppon V. et al. (szerk.): Földrajzi Tanulmányok a Pécsi Doktoriskolából III. Pécs, pp. 180-192.

BOKOR J. 2003: *A sportturizmus helye a tudományok rendszerében. Termékfejlesztés a sportturizmusban.* In: Lőrincz Z. (szerk.): Művészet – Pedagógia – Sport. Berzsényi Dániel Főiskola, TMFK Tudományos Közleményei. Szombathely, pp. 85-109.

BOKOR J. 2004: *Sportturizmus a testi-lelki egészség szolgálatában.* In: Lőrincz Z. (szerk.): Művészet – Pedagógia – Sport II. Berzsényi Dániel Főiskola, TMFK Tudományos Közleményei. Szombathely, pp. 87-97.

BOKOR J. 2004: *Sportturizmus és sportturisták.* Magyar Sporttudományi Szemle, 1. pp. 7-10.

BOKOR J. 2005: *A turizmus, sportturizmus oktatása a sportszakember - képzésben Szombathelyen.* Iskolai testnevelés és sport, 25. pp. 30-33.

BOKOR J. – NAGYVÁRADI K. 2005: *A turisztikai nevelés helyzete Vas megye általános iskoláiban.* Iskolai testnevelés és sport, 28. pp. 28-31.

BOKOR J. 2005: *The role of sport tourism in recreation.* Философская теория и социальная практика. (ред.: Н.В.Омельченко). Волгоградский государственный университет, pp. 281-292.

BOKOR J. 2007: *A turizmus elméleti kérdései.* Turizmus Bulletin (megjelenés alatt).

A disszertáció témájához kapcsolódó konferencia kiadványok:

BOKOR J. 2001: *Sport Tourism in Western Hungary.* In: Mester, J. et al. (szerk.): ECSS (Európai Sporttudományi Társaság), Köln, CD kiadvány.

BOKOR J. 2001: *Szigetköz és az Írott-kő Natúrpark sportturizmusa.* In: Rakonczi J. (szerk.): Magyar Földrajzi Konferencia „A földrajz eredményei az új évezred küszöbén” címmel. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 9 p.

BOKOR J. 2002: *Sportturizmus és területfejlesztés.* In: Aubert A. (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Turizmus Tanszékének konferencia kiadványa, Pécs, pp. 353-364.

BOKOR J. 2002: *Tourism and Sport Tourism in Hungary.* In: Milanovic, D. – Prot, F. (szerk.): Proceedings Book of 3rd International Scientific Conference on Kinesiology, University of Zagreb, Zagreb, pp. 913-917.

BOKOR J. 2002: *Sport Tourism Potentials in Regional Development in Western Hungary*. In: Magda S. – Dinya L. (szerk.): VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Gyöngyös, pp. 209-215.

BOKOR J. 2002: *Rural Offers for Sport Tourism*. In: Molnár J. (szerk.): 2nd International Conference for Young Researchers. Szent István University, Volume II. GTK, Gödöllő, pp. 45-50.

BOKOR J. 2002: *The Possible Role of Sport Tourism in Rural Development*. In: Vizolák K. (szerk.): III. Alföldi Tudományos Tájégzádkodási Napok I. Agricultural College Faculty, Mezőtúr, pp. 2-8.

BOKOR J. 2002: *Active Holiday in Hungary*. In: Milanovic, D. – Prot, F. (szerk.): Proceedings Book of 3rd International Scientific Conference on Kinesiology. Faculty of Kinesiology, University of Zagreb, Zagreb, pp. 407-411.

BOKOR J. 2004: *Tájétnyezők szerepe a Szigetköz sportturizmusában*. In: Barton G. – Dormány G. (szerk.): II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, CD kiadvány.

BOKOR J. 2004: *Tájétnyezők szerepe az Írottó Natúrpark sportturizmusában*. In: Barton G. – Dormány G. (szerk.): Táj, tér, tervezés. Geográfus Doktoranduszok VIII. Országos Konferenciája. Szeged, CD kiadvány.

BOKOR J. 2005: *Sports recreation in tourism and sport tourism. (An example from Hungary)*. In: Milanovic, D. – Prot, F. (szerk.): 4th International Scientific Conference on Kinesiology. Proceedings Book. Faculty of Kinesiology, University of Zagreb, Zagreb, pp. 7-11.

BOKOR J. 2005: *A sportturizmus szerepe a rekreációban*. In: Mónus A. (szerk.): IV. Országos Sporttudományi Kongresszus II. MSTT. Budapest, pp. 141-149.

BOKOR J. 2006: *Harms of civilisation and sport tourism as a response*. In: 2006 a sport éve a Pécsi Tudományegyetemen. „A sport és tudomány napja”. Testnevelés- és Sporttudományi Intézet, Pécs, pp. 75-80.

Egyéb publikációk:

BOKOR J. 1986: *Kondicionálás a vízben*. In: Zajkás G. (szerk.): Éljen könnyebben. Szombathely, pp. 169-176.

BOKOR J. 1999: *Vízi játékok*. In: Horváth Z. (szerk.): Játék és szabadidősport. BDF TeSI Kiadványok, Szombathely, pp. 127-148.

BOKOR J. 2000: *Kerékpáros szabadidősport*. Iskolai Testnevelés és Sport, 4. pp. 16-17.

Szerkesztői tevékenység: Iskolai testnevelés és sport c. folyóirat „Utazás, sport, turizmus” c. rovatának szerkesztője.

